

Posudek diplomové práce Zuzany Stibořikové „Arnošt Lustig a zkušenost holokaustu z naratologické perspektivy.“

Diplomovou práci Zuzany Stibořikové lze charakterizovat jako tradičně koncipovanou, naratologicky zaměřenou analytickou studii, jejímž vlastním předmětem je interpretace vybraných děl Arnošta Lustiga s důrazem na otázku po schopnosti umělecké literatury zprostředkovat zkušenost holokaustu. V předkládané práci, z čistě formálního hlediska rozčleněné do pěti kapitol, lze z hlediska obsahového rozlišit část obecnou, přehledně sumarizující problémy spjaté s uměleckou reflexí holokaustu, a část interpretační, kde také nepochybně leží její těžiště.

V úvodních dvou kapitolách se diplomantka nejprve věnuje otázkám, jež by bylo lze u takto koncipované práce očekávat. Vychází z často komentovaného paradoxu, že nezměrné utrpení, kvůli kterému si umění samo sebe zakazuje, právě v umění nalézá jediné médium, jež mu může propůjčit alespoň trochu adekvátní výraz. Opakovaně se diplomantka vrací k známému dilematu literatury o holokaustu, tj. oné nezbytnosti popsat nepopsatelné, jež je jakýmsi leitmotivem celé práce. Diplomantka se bezpečně orientuje v sekundární literatuře domácí i zahraniční (včetně té nejnovější, zaznamenává kupř. čerstvě vydanou Baršovu knihu *Paměť a genocida* či *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*), v práci s ní zůstává však na rovině obsáhlých citací či parafrází, tu více, tu méně zdařilých. Teoretické ambice diplomantka nemá a smyslem oné úvodní kapitoly není než vymezit si literárněhistorický rámec pro analýzu tvorby Arnošta Lustiga.

Již první dvě úvodní kapitoly naznačují ovšem nepřehlédnutelné slabiny předkládané práce, jež kapitoly interpretační ještě zvýrazní: výklad v úsilí o vyšší rovinu abstrakce, překračující rovinu evidence a popisu historického či literárního faktu, často zadržává a naráží na neschopnost i ty ne příliš komplikované jevy a problémy vyjádřit srozumitelněji, což vede k zjednodušujícím zkratkám na straně jedné, „zaumným“ či emocionálně angažovaným, pohříchu však banalizujícím komentářům na straně druhé. Také v „lustigovských“ kapitolách se autorka sice znovu může opřít o svou bezpečnou a širokou znalost jak primární tak sekundární literatury, ale samotný analyticko-interpretační výkon je málo přesvědčivý ve způsobu argumentace i vyvozování interpretačních závěrů, jež zůstávají většinou na velmi obecné rovině. Leccos nápaditého – jako kupř. možnost využít k popisu některých rysů a postupů Lustigova rozepisování a přepisování starších textů Barthesova konceptu strukturalistické analýzy vyprávění (s využitím pojmů jádro, katalyzátor a indicie) – je tu toliko naznačeno, aniž by byl interpretační potenciál těchto fragmentárních postřehů v dalším

výkladu rozvinut. Logika výkladu působí někdy poněkud svévolně, strukturace a hierarchizace by měly být zřetelnější.

Předkládaná práce se definuje jako práce naratologická a tohoto zadání se poctivě drží, nepřekračuje však úroveň standardních úvodů do teorie vyprávění (především Doležel a Stanzel, v otázce fokalizace Rimmon-Kenanová). V 3. oddílu sleduje proměny Lustigova vypravěče od prvních próz padesátých let a dokládá základní tendenci těchto proměn: postupnou redukci vnější dějovosti a rozšiřování prostoru věnovaného zprostředkování dění ve vědomí postav, tedy – řečeno autorčinými slovy – „průnik subjektivity do objektivního vyprávění“. Z naratologické perspektivy jsou pak analyzovány prostředky a postupy, jimiž Lustigův vypravěč sledovaného efektu dosahuje. Ve 4. oddílu, věnovaném podobám Lustigova vypravěče v ich-formě, stojí v centru pozornosti naratologická analýza tzv. židovské trilogie a románu v deníkové formě Nemilovaná. Na celkově rozpačitém výsledku je však především znát, že diplomantka si i ty základní naratologické pojmy osvojovala až v průběhu psaní. Na připomínky a podněty vedoucího práce reagovala sice vždy pohotově, s velkým nasazením si leccos stačila doplnit a nastudovat, od jedné verze k druhé se pomalými krůčky blížila standardům odborného textu, ale zároveň se tak – a tuším, že proti svému nejnvtitnějšímu přesvědčení – vzdalovala svým původním představám, jak je odrážela první verze její práce, předložená již někdy před Vánoci. Tato první verze odhalila, že ona proklamovaná naratologická perspektiva měla ve skutečnosti sloužit jen jako nezbytný (ale tak i trochu nechtěný) teoretický rámeček (s jistou nadsázkou „kamoufláž“) práce, jež ve skutečnosti sledovala jiné cíle: portrét milovaného autora a jeho apologii proti „zlým nactiutrhačům“, s Michaelem Špířem v čele. Dlužno dodat, že vedoucí práce byl a je dalek toho snižovat či zlehčovat diplomantčiny čisté a poctivé úmysly a dokonce se mu její odhodlání jít proti většinově sdílenému kritickému soudu, zaznamenávajícího v Lustigově uměleckém vývoji i v zásazích do jeho starších prací kvalitativní pokles, jevílo sympatické, jakkoli od počátku byl vůči této „obranářské“ pozici i výsledkům, jež může přinést, spíše skeptický.

Tato počáteční skepse se znovu připomíná i při četbě předložené, a tedy definitivní verze práce. Jakkoli pokrok, který diplomantka od té první, „vánoční“ verze přes x verzí následujících učinila, je neddiskutovatelný a oceněnihodný, leckteré problémy, otázky a rozpaky zůstávají. Diplomantka kupř. některým Lustigovým kritikům vyčítá jistou předpojatost i to, že své soudy nepodložili dostatečnou argumentací, sama však zůstává u apodiktického soudu, v práci několikrát variovaného: Lustig se k starším textům vrací proto, „aby se přiblížil cíli: co nejvěrněji zobrazit člověka konfrontovaného s holokaustem“ (s. 49), resp. proto, že

„hledá nový, silnější a pravdivější výraz podstaty šoa“ (s. 67). Samotné srovnání rozdílných verzí vybraných Lustigových próz (především šestera vydání/verzí Dity Saxové) přináší některá zajímavá dílčí pozorování a postřehy, dospívá však k vcelku očekávatelnému závěru, že zachycení vnějšího dění s důrazem na atmosféru situací, jimž jsou protagonisté vystaveni, v pozdějších verzích ustupuje do pozadí a autorova pozornost se stále více soustředí na psychiku postav. Tento zaznamenaný a popsáný posun je však sám o sobě esteticky indiferentní a neříká nic o důsledcích pro uměleckou stránku Lustigových děl, pro jejich estetickou hodnotu. Ostatně sama diplomantka na konci své práce musí připustit, že v Lustigově přepisování, dopisování a rozepisování starších textů může být spatřováno „zbytečné rozměňování“ toho, „co první verze dokázala intenzivněji vyjádřit náznakem“. Je však příznačné, že obecně sdílený kritický soud (zde reprezentovaný autoritou Lustigova monografisty Aleše Hamana) je ochotna připustit teprve ve chvíli, kdy si již našla nového protivníka (Filipa Tomáše), vůči jehož ještě radikálnějšímu a záměrně provokativnímu soudu se může (znovu)vymezit. Uzavírá-li se předkládaná práce tímto polemickým gestem, naposledy se jí prozradí a připomene ona výše zmíněná původní intence práce: obrana milovaného autora a polemika s jeho kritiky. Toto polemické zacílení bylo sice postupně oslabováno, zůstalo však přítomno a promítá se i do stylu předkládané práce. Byl bych poslední, komu by vadilo její směřování k metaforickému a esejistickému stylu, kdyby ovšem nebyl zaměňován s pouhými stylistickými neobratnostmi, kdyby citově angažovaná mnohomluvnost nenahrazovala zřetelně formulovanou myšlenku (srov. formulace typu: „v prozách věnovaných postavení a pocitům dívek ve zruďném kolotoči moderní genocidy“ (s. 26), „její sebevražda je vyústěním života, který zrazen sám sebou nenašel cíl“ (s. 27), (Lustig) „přijal úděl Ahasvera“ (s. 29), „Podobně, jako si autor sebou celý život nese nesdílitelné trauma holokaustu, pro nějž hledá výraz, hledá i způsob, jak zachytit neproniknutelné ženství.“ (s. 58) atd.).

Předkládanou diplomovou práci jako celek, tedy i s přihlédnutím k její genezi a diplomantčinu vynaloženému úsilí, hodnotím jako poctivý pokus vyrovnat se látkou, jež pro autorku znamená víc než je literárněhistorický úkol. Ve svém výsledku zanechává však rozpaky: nepřináší k předmětu své analýzy mnoho nového, diplomantčinu schopnost přemýšlivě aplikovat znalosti a dovednosti literárněvědného řemesla, jež si během studia osvojila (či spíše měla osvojit) prokazuje jen v omezené míře.

Práci – i přes zmíněné výhrady – doporučuji k obhajobě.